

Ú V O D E M

V prvním dílu své monografie *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba*, který již vyšel tiskem, jsem obsírně vylíčil na základě pramenného materiálu, obecně i speciální historické, sociologické, filosofické, uměleckohistorické a hudebněhistorické literatury celkovou dobu, prostředí a situaci, v níž žil a tvořil Kryštof Harant své literární a hudební dílo. Zastavil jsem se poněkud podrobněji také u tehdejších filosofických, náboženských, uměleckých, ekonomicko-spoločenských a politických problémů, které vytvářely základní stylový profil této politicky tak vzrušené doby, a to jak z hlediska evropského, tak i českého. Byla to doba renesančního životního a uměleckého slohu, v níž dozrály a vyvrcholily renesanční individualistické tendence. Tehdy došlo také k velkému ideovému zápasu náboženské reformace s protireformací. Na našem území pak vedly tyto politické a náboženské myšlenkové proudy k českému stavovskému povstání, k Bílé hoře a nakonec k třicetileté válce, která změnila celkový obraz Evropy nejen z hlediska náboženského, kulturního a politického, ale částečně i z hlediska geopolitického. Současně tu byly kriticky zhodnoceny všechny ty síly, jež se podílely na vzniku evropského a českého renesančního humanismu, který ideově i názorově formoval intelektuální profil vzdělanců, učenců a umělců 16. a počátku 17. století. Vlastní jádro prvního dílu mé harantovské monografie tvoří syntetický pohled na slohový vývoj evropské a české renesanční hudby se zřetelem k českému vokálnímu vícehlasu 15. a 16. století ve vztahu k literárnímu a hudebnímu dílu Harantovu.

Zvláště výrazně bylo zdůrazněno, že renesance jako velké myšlenkové o umělecké hnutí pronikala do českých zemí jen velmi nesměle a pomalu, což bylo způsobeno specifickými českými náboženskými, politickými, společenskými a uměleckohistorickými faktory. Teprve až intenzivnější styk našich vzdělanců se zahraniční kulturou, jmenovitě italskou, otevřel v 16. století cestu románskému slohu do českých zemí, což se projevilo nejen v domácí architektuře, krásné a naukové literatuře, ale i v hudební kultuře. Ta byla sice ponejvíce slohově orientována na vokálně-polyfonickou tvorbu nizozemskou a franko-vlámskou, ale i italská renesanční vokální polyfonie zasáhla do českého renesančního hudebního myšlení. O tom ostatně výmluvně svědčí nejen skladby představitelů české vokálně-polyfonické školy v druhé polovině 16. a na počátku 17. století, především však skladebné dílo Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic. Bylo také konstatováno, že všechny formy a druhy českého renesančního umění se v tomto slohovém údobí na české půdě do značné míry ve svém ústrojném růstu a vývoji zpomalily. V české hudbě se to výrazně a přímo exemplárně projevilo zvláště na sklonku

16. a v prvních desetiletích 17. století, tedy v době významného slohového zvratu, v době tzv. manýrismu, kdy velká epocha renesančního umění je poněkud vystrídána novou slohovou epochou — barokem. Zatímco v ostatní Evropě, především v Itálii, došlo v hudbě k pozdnímu vývojovému stadiu renesančního vokálně-polyfonického umění a zároveň k počátečnímu slohovému stadiu nového raného barokního stylu téměř ve všech odvětvích umělecké tvorby, setrvává umění v českých zemích stále ještě v oblasti renesančního slohového kánonu, v hudbě v oblasti pozdně renesančního vokálně-polyfonického slohu.

A právě životní a umělecké dílo Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic je přímo výmluvným dokladem této české kulturní, umělecké a slohové orientace. Tím se také stává Harant typickým produktem své doby, ovšem na půdě českých zemí. Přitom jsme zcela jednoznačně mohli konstatovat, že v prvních desetiletích 17. století začaly přece jenom velmi nesměle pronikat do Čech, hlavně ovšem do Prahy, první stylové projevy a nárazy rané italské barokní hudební kultury, a to v úzké příčinné souvislosti i spojitosti s postupnou invasí italské vzdělanosti a italského umění. Tato invase italské hudební kultury se počala slibně vyvíjet v krátkém předbělohorském údobí; byla však násilně, i když jen dočasně zastavena a přerušena třicetiletou válkou. Ale i tato předbělohorská italská raně barokní vývojová epizoda nezůstala bez vlivu na potomní vývoj české hudební kultury. Vytvořila totiž ideové a slohové předpoklady k dalšímu více méně samostatnému vývoji české barokní hudby zprvu na domácí půdě na sklonku 17. století, později v první polovině 18. století také ve skladbách příslušníků české hudební emigrace.

Ve druhém dílu své harantovské monografie se zabývám výlučně Harantovým životem a znovu českým společenským a politickým prostředím, v němž se tento utvářel a probíhal až k jeho tragickému konci. I v tomto druhém dílu se pokusím prokázat, že Harantův život, tím ovšem i jeho umělecké dílo, tedy jeho tvůrčí proces, byl produktem a výslednicí české společenské, kulturní, umělecké a slohové orientace, jak se vytvořila během 16. a na počátku 17. století. Poněvadž se Harant ve své době také rozhodujícím způsobem angažoval jako politický a vojenský činitel na utváření českých národních a státních záležitostí, jeví se nám v tomto směru dokonce jako jeden ze symbolů české národní věci, i když vyličím jeho účast na tehdejších českých politických událostech se střízlivou kritičností a někdy i se skeptickou zdrženlivostí. Je nesporné, že jak svou politickou, tak i uměleckou činností jeho zjev značně překročil pouhý úzký domácí rámec, neboť oběma těmito složkami své osobnosti zasáhl i do evropského kulturněpolitického a uměleckého dění. Byl totiž jedním z těch všeobsáhlých, polyhistoricky a humanisticky vzdělaných Čechů, kteří se důstojně řadí k tehdejšímu výrazným postavám evropské vzdělanosti, jež utvářely duchovní profil své doby. Byl to nesporně první všestranně vzdělaný hudební skladatel na české půdě, jehož intelektuální rozhled a širší vzdělání značně překročily úzce vymezený prostor jeho vlasti. Už v této širší intelektuálního profilu Harantova můžeme spatřovat typický a v pravém slova smyslu výrazný projev renesančního ducha, spojujícího v jediné postavě zdatnost fyzickou s nevšední vyzrálostí a vyspělostí duchovní. Právě tyto jeho základní povahové rysy se vyhranily na sklonku 16. století, v době, kdy se také u nás projevil renesanční individualistické tendence. Harant proto vyrostl v silnou individualitu, podobně jako jeho současníci Václav Budovec z Budova a Karel starší z Žerotína. Tyto povahové vlastnosti jej dokonale vyzbrojily k životnímu zápasu a k cílevědomé cestě za životní kariérou, která dosáhla v důsledku

jeho pronikavé vůle sice vrcholných úspěchů, ale nakonec i závratného pádu. Odtud se nám jeví Harant jako jeden z nejpozoruhodnějších, zároveň nejtragičtějších a nejspornějších postav české renesanční vzdělanosti a české renesanční šlechty, která prošla soustavným intelektuálním školením doma i za hranicemi vlasti. Harant získal své evropsky obsáhlé vzdělání jednak na arcivévodském dvoře v Inšpruku, jednak za svých studijních cest v zahraničí a konečně na pražském císařském dvoře Rudolfa II., který byl jakýmsi centrem tehdejší evropské vzdělanosti a evropského uměleckého tvůrčího úsilí. Tehdy se totiž stala Praha sídlem téměř všech centrálních úřadů říše a u pražského dvora byli zastoupeni také všichni diplomatictí pověřenci a představitelé cizích mocností. Panovník se dělil o státní moc se zemskými stavy a všemi politickými zástupci českého národa, i když si ponechal hlavní práva, jež byla nezávislá na vůli a rozhodnutí stavů. V rudolfinské době měl český národnostní element téměř absolutní převahu, jak v kruzích české a moravské šlechty, tak mezi měšťany a venkovským lidem. Čeština se používalo v jednáních zemských sněmů a u zemských soudů, pouze do styku s centrálními úřady pronikala němčina. Umělecké bohatství země bylo nesmírné a soustřeďovalo se v museálních a galerijních sbírkách pražského císařského dvora. Vysoká vzdělanost pronikla tehdy nejen mezi šlechtu, ale i do kruhů zámožného měšťanstva.

Harantův život se tedy utvářel v prostředí vrcholné renesanční kultury, která začala k nám pronikat z okolní kulturně vyspělé a vzdělané Evropy, ponejvíce z Německa a Itálie. Jeho světonázorové hledisko se utvářelo nejen souhrou těchto racionálně a intelektuálně se utvářejících činitelů, ale i vznětlivou, umělecky jemně cítící povahou. I v tomto směru dovedl ztělesňovat a slučovat typické vlastnosti pozdně renesančního intelektuála, a sice polyhistorické vědomosti a vytríbenou uměleckou tvořivost s vlastnostmi politika, rytíře a zkušeného vojáka. Odtud byl jeho život spjat jak s kulturním, tak s politickým děním doby. Proto v tomto druhém díle harantovské monografie budu sledovat jeho pohnuté životní osudy v těsné souvislosti s růstem jeho tvůrčí osobnosti. Jedině v této širší souvislosti může být Harantova lidská postava chápána a posuzována.

Už v předmluvě k prvnímu dílu této práce jsem zdůraznil, že hodlám Harantův život vylíčit na základě spolehlivých pramenných dokumentů s věcnou střízlivostí, zbavenou jakéhokoli nánosu romantického legendárního pojetí, které zvláště ve starší harantovské literatuře zkreslovalo objektivní pohled na jeho lidskou osobnost. Je sice pravda, že pro nedostatek detailních pramenných dokumentů se nevyhnu v některých úsecích jeho života hypotetickým soudům, zvláště tam, kde bude nutno rekonstruovat plynulý tok vyprávění, nebo tam, kde půjde o některá hodnotící kritéria, ale i v těch případech se vynasnažím přiblížit se co nejvíce pravicí skutečnosti.

V tomto druhém životopisném svazku byl jsem postaven před velmi nesnadný úkol, vyžadující místy značného kombinačního smyslu, ale na druhé straně pramenný dokumentární materiál je zase do té míry dostačující, že nebude nikde nutno opustit bezpečnou půdu souvislého výkladu a uchýlit se k násilným nebo dokonce nevěcným, tím ovšem neobjektivním rekonstrukcím dané skutečnosti. Přitom jsem si plně vědom toho, že ani po důkladném heuristickém studiu pramenů a odborné literatury se mi nemohlo podařit v celistvosti vyčerpat tento obsáhlý studijní materiál, který je namnoze velmi těžko přístupný a nepřehledný. Další nové objevy a výzkumy vyplní ještě podstatněji mezery mého vyprávění, jež se mně snad nepodařilo úplně a do všech podrobností zcelit a objasnit. Přěji

proto svým následovníkům, kteří se budou jakýmkoli způsobem zabývat životem a dílem Harantovým, aby měli v jejich heuristickém studiu harantovských pramenů možnost dalších nových objevů, jež by dále, soustavněji a podrobněji dokreslily jeho lidský a umělecký profil.

Brno a Řícmanice v srpnu 1969.

Jan R a c e k